

31. Локтионова, Ю. А. Механизм обеспечения экономической безопасности предприятия / Ю. А. Локтионова // Социально-экономические явления и процессы. - 2013. - №3 (049). . - Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/mehanizm-obespecheniya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya>.

32. Ситникова, О. Нотация IDEF0, или матришка для бизнес-аналитика /О. Ситникова. - Режим доступа: <https://ecm-journal.ru/post/Glava-2-Notacija-IDEF0-ili-matrioshka-dlja-biznes-analitika.aspx>.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Ляшенко О.М.

Стаття рекомендована до
публікації 23.06.2017 р.

УДК 911.3

П.А. Ляшенко

ДІАПАЗОН РОЗУМІННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Розглянуто поняття економічного розвитку регіону та дотичні до нього дефініції економічного і соціально-економічного розвитку регіону. Продемонстровано широкий міждисциплінарний базис тлумачення цих понять і дефініцій. Запропоновані векторіальні розуміння поняття ендогенного та екзогенного економічного розвитку регіону. Дж. 20.

Ключові слова: регіон, розвиток, соціально-економічний розвиток, економічний розвиток регіону.

JEL A13

Постановка практичної проблеми та її зв'язок із науковою задачею.

Протягом останніх десятиліть однією з найпопулярніших царин економічної науки є комплексна теорія розвитку. Наразі існують численні наукові публікації, які висвітлюють нагальність практичних проблем, пов'язаних із вибудовуванням стратегій розвитку (поступального, сталого, стрибкоподібного тощо). Особливе місце у сукупності таких досліджень посідають ті з них, що присвячені проблематиці економічного розвитку.

Основним положенням теорії економічного розвитку, запропонованим Й. Шумпетером ще у 1912 р., є концепція динаміки, визначена в такий спосіб: «всередині економічної системи є джерело енергії, що викликає порушення рівноваги. Якщо це так, то має існувати й суто економічна теорія господарського розвитку, яка спирається не тільки на зовнішні фактори, що спричиняють рух економічної системи від одного стану рівноваги до іншого» [1].

Зазначене «джерело енергії» сьогодні викликає стурбованість не лише у вчених економістів та політологів, але й у державних діячів. Сутність проблеми має дуальний характер: з одного боку таке джерело часто перебуває у стані, так би мовити, «енергодефіциту», а з іншого – нерівномірність відновлення «енергії» призводить до турбулентних «вибухів», які провокують нерівномірність економічного розвитку. Очевидно, саме такий стан проблеми спровокував популярність досліджень стійкості (Resilience). Визнаючи важливість і значущість останньої, слід зазначити, що така теорія є лише проміжною ланкою вирішення важливої наукової задачі управління економічним розвитком.

Водночас, вирішення зазначеної наукової задачі натикається на низку перешкод, пов'язаних з розумінням ключових понять. Зокрема, існує певна

невизначеність щодо діапазону тлумачення сутності економічного розвитку в цілому та на регіональному рівні зокрема. Розв'язанню певної частини цієї наукової задачі і присвячено дану статтю.

Мета статті полягає у з'ясуванні обсягу та уточненні поняття економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед усе, стисло торкнемося сутності категорії «розвиток». Поняття розвитку є важливою науковою категорією, сутність якої полягає у відображенні інтегральних характеристик об'єктів бути здатними до незворотних, цілеспрямованих і закономірних змін. Наявність саме цих властивостей відрізняє розвиток від інших процесів. В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, який виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів і зв'язків).

Тлумачні словники пояснюють розвиток як процес закономірної зміни, переходу від одного стану до іншого, більш досконалого; від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого. Відповідно до визначення [2], розвиток являє собою спрямовану закономірну зміну, у результаті якої виникає новий якісний стан об'єкта, його складу або структури. Розрізняють дві форми розвитку: еволюційну, зв'язану з поступовими кількісними змінами об'єкта, та революційну, що характеризується якісними змінами в структурі об'єкта. Виділяють висхідну лінію розвитку – прогрес і спадну – регрес.

Висхідній лінії розвитку – прогресу – відповідає концепція стійкого розвитку. Концепція стійкого розвитку (Sustainable development) являє собою модель розвитку цивілізації, що виходить з необхідності забезпечити світовий баланс між вирішенням соціально-економічних проблем і збереженням навколишнього середовища [3]. Уперше термін «стійкий розвиток» уведений у доповіді «Наше спільне майбутнє», представленій у 1987 р. Всесвітньою комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку під керівництвом Гру Харлема Брунтланда. Такою моделлю розвитку суспільства передбачалося досягнення задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей не за рахунок позбавлення такої можливості майбутніх поколінь.

Перейдемо до поняття «економічний розвиток». Сучасний погляд на основні риси економічного розвитку з точки зору перспектив побудови неокласичної теорії зростання та міжнародної торгівлі наводять Robert E., Lucas Jr. [4]. Автори наводять Три моделі економічного розвитку, які розглядаються та порівнюються з доказами:

- модель, що підкреслює накопичення фізичного капіталу і технологічні зміни;
- модель, що підкреслює накопичення людського капіталу через шкільну освіту;
- модель, що акцентує увагу на накопиченні спеціалізованого людського капіталу за допомогою навчального процесу.

В такий спосіб автори приділяють особливу увагу ролі управління знаннями та людським капіталом в процесі економічного розвитку.

- М. Тодаро надана систематизація тлумачень поняття «економічний розвиток», а саме [5]:

- розвиток як здатність економіки створювати імпульси і підтримувати річні темпи зростання ВВП на рівні 5-7% і більше;
- розвиток як зміни, які відбуваються в структурі виробництва і зайнятості населення у результаті підвищення в них частки переробної промисловості та сфери послуг, за рахунок скорочення аграрного сектору економіки;

- розвиток як багатоплановий процес, який призводить до радикальних змін у соціальних структурах, поведінці людей, громадських інститутах, а також прискоренні економічного зростання, за рахунок скорочення безробіття.

Поява в останньому тлумаченні систематизації сентенції «соціальний» є важливим аспектом наукової дискусії. Існують численні дослідження, які практично ототожнюють економічний і соціально-економічний розвиток на будь-якому щаблі ієрархії застосування цього поняття – від макро- до мікрорівня. Переважна більшість таких досліджень з'явилась за радянських часів. Втім, «звинувачувати» поняття «соціально-економічний» в архаїчності не слід. Втім це не забороняє засумніватися у доцільності такого поєднання.

Згідно з точкою зору Є. Зарової та Г. Хасаєва, соціально-економічний розвиток регіону – це «...процес безперервного економічного зростання території регіону, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх виробничих, інституційних, соціальних факторів та забезпечує підвищення рівня і якості життя його населення» [6]. При цьому, існує й протилежна точка зору, з якою важко погодитися, тому що відповідно до неї економічний розвиток не є синонімом економічного зростання, оскільки «зростання означає лише підвищення економічної активності». В той же час розвиток може досягатися і за рахунок зниження економічної активності.

Показники, які характеризують економічний розвиток регіону Стоянець Н.В [7] поділяє на три групи:

- показники, що характеризують фактори розвитку: наявні ресурси, джерела розвитку економіки; умови соціально-економічного розвитку;
- показники, що характеризують результати розвитку: економічні, соціальні, демографічні, екологічні;
- показники, що характеризують оцінку ступеня реалізації цілей розвитку економіки регіону.

Доказами на користь того, що соціально-економічний розвиток не слід вважати спадщиною радянського минулого може бути наступне.

Спеціалізоване видання Entrepreneurship & Regional Development систематично розміщує публікації саме з такими заголовками. Наприклад, Sandra Burcher [8] у своїй праці розглядає саме соціально-економічний розвиток (Socio-Economic Development). Проєгредистивними є погляди, наведені З.С. Варналієм в [9].

Телебенєва Є. і Барило І. розглядають дефініцію поняття «соціально-економічного розвитку регіону» з позиції суспільної географії; ними виділені основні складові соціально-економічного розвитку, ключовими з яких є «територія», «населення», «соціально-географічний процес». Автори тлумачать поняття «регіонального соціально-економічного розвитку» як кероване функціонування соціогеосистем у соціально-географічному просторі, у якому внаслідок змін соціальних, економічних, геоекологічних та змін інших складових суспільно-географічного процесу відбувається покращення рівня та якості життя населення. Водночас, автори зазначають наявність проблеми щодо розробки комплексної моделі соціально-економічного розвитку з позиції міждисциплінарного підходу. Зокрема, вони визнають, що економічний розвиток є однією зі складових соціального розвитку, при цьому важливою, але не єдиною складовою. У свою чергу соціальний розвиток не визначається лише економічними чинниками [10].

Соціально-економічний розвиток регіонів України в післякризовий період досліджують Ю.И. Бурименко, А.В. Тишейкіна [11], які досліджують соціальні та економічні показники регіонів України за 2008-2012 рр. та на основі статистичних даних пояснюють вплив фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. на розвиток

регіонів, аналізують міру відновлення економіки країни в післякризовий період, а також ставлять і вирішують проблему одночасної кількісної оцінки економічної і соціально-психологічної ефективності розвитку регіону.

Зважаючи на те, що вітчизняна термінологія певною мірою відрізняється від міжнародної, поняття розвитку у контексті таксономічної одиниці «регіон» також є різним. Співставне з вітчизняним тлумаченням поняття регіону у світовій практиці є «локальний економічний розвиток» (Local Economic Development). Розвиток - це процес, за допомогою якого соціальна проблема повинна бути вирішена шляхом запровадження систематичного та чітко визначеного процесу змін. Регіональні заходи з розвитку завжди спрямовані на вирішення регіональних проблем та проблем шляхом розробки втручань, які найкраще здійснюються на регіональному рівні. Вона фокусується на передовій практиці підтримки та сприяння багатству в рамках інтегрованого географічного підходу, вираженого в регіональному масштабі за участю регіональних суб'єктів [12, 13]. Пояснення щодо диспропорцій розвитку регіонів можна віднайти у працях Sjoerd Beugelsdijk, Mariko J. Klasing & Petros Milionis [14]. Водночас, аргументацію на користь застосування реляційного підходу до мережних систем як ключового компоненту регіонального розвитку у Huggins, R., Thompson, P. [15].

Спираючись на апріорну комплексність сутності розвитку в цілому та економічного розвитку зокрема, слід припуститися гіпотези, що попри наявний взаємовплив різних його компонентів, слід все ж таки вирізняти ці компоненти на термінологічному рівні. На користь дієвості такої гіпотези можна навести результати досліджень щодо необхідності розробки та практичної реалізації комплексно-індексного підходу для моніторингу економічного, екологічного та соціального розвитку регіонів України, який може бути здійснений з використанням доступних статистичних джерел та адаптований до будь-якого регіону України, які обґрунтовано в [16-19].

Однак, не можна не визнати, що соціальні аспекти є вкрай важливими у контексті дослідження економічного розвитку регіону. Одним з доказів можуть бути галузі соціологічного знання про безпеку – соціології безпеки, яка орієнтована на теоретичні й емпіричні дослідження проблем безпеки особи, суспільства і держави. Крім того, є неспростовні докази з цього приводу навела О.Ф. Новікова в [20].

Слід визнати, особливо у сучасних умовах децентралізації, соціальна скерованість економічного розвитку відносно регіону має скоріше ендегенну направленість, тоді як суто економічні інструменти розвитку - екзогенну, наприклад, зорієнтовану на забезпечення конкурентоспроможності регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Таким чином, діапазон розуміння сутності економічного розвитку регіону є доволі широким і таким, що породжує певні прояви когнітивного дисбалансу. Втім, саме останній слугує причиною висунення пропозицій щодо уточнення досліджуваного термінологічного апарату шляхом його доповнення поняттям векторального економічного розвитку: ендегенного і екзогенного. На відміну від математичного тлумачення поняття векторальності, такі її ознаки як комутативність та асоціативність, цим поняттям можуть бути притаманні. Отже, під ендегенним економічним розвитком регіону пропонується розуміти упорядковану сукупність незворотних змін, скеровану на зміцнення соціальної безпеки регіону, а під екзогенним - на його економічну безпеку і конкурентоспроможність. Проте, наразі відсутні нові знання, необхідні для їх кількісного вимірювання таких видів економічного розвитку регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Schumpeter, J.A. (1934). The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle, vol. 55. Transaction publishers.
2. <https://gufo.me/search?term=%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5>
3. Overall economic perspective to the year 2000. - UNNY, 1998. - P. 3.
4. Robert E. Lucas Jr. (1988) On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics, 22, 3-42.
5. Тодаро М. П. Экономическое развитие: Учеб. / Пер. с англ.; под ред. С. М. Яковлева, Л. Зевина. – М.: экон. фак-т МГУ; ЮНИТИ, 1997. – 671 с.
6. Зарова Е. В. Эконометрическое моделирование и прогнозирование развития региона в краткосрочном периоде: Монография / Е.В. Зарова, Г.Р. Хасаев. - М.: Экономика, 2004. - 149 с.
7. Стоянець Н.В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону / Н.В. Стоянець // Науковий вісник Мукачівського державного університету, – 2015. – № 2(4). Ч.2 – С. 208 –213.
8. Sandra Bürcher (2017) Regional engagement of locally anchored firms and its influence on socio-economic development in two peripheral regions over time. Entrepreneurship & Regional Development, 29, 7-8.
9. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: [монографія] / [за ред. З.С. Варналія]. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
10. Телебенєва Є. Соціально-економічний розвиток регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження / Телебенєва Є., Барило І. // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – № 19(2). – С. 152-156.
11. Бурименко Ю.И., Экономико-психологический аспект программ социально-экономического развития региона/ Ю.И. Бурименко, А.В. Тишейкина // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2001. – № 1(3). – С. 23-26.
12. What is Regional Development <https://www.igi-global.com/dictionary/regional-development/24865>
13. Blair P., Premus R. Locotion Theory //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1 - P. 132-139.
14. Sjoerd Beugelsdijk, Mariko J. Klasing & Petros Milionis (2017). Regional economic development in Europe: the role of total factor productivity. Regional Studies // <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2017.1334118>
15. Huggins, R. and Thompson, P. (2017) Networks and Regional Economic Growth: A Spatial Analysis of Knowledge Ties. Environment and Planning // <http://dx.doi.org/10.1177/0308518X17692327>
16. Рамазанов С.К. Комплексно-індексний підхід у системі соціально-економічного та екологічного моніторингу та розвитку регіону / С.К. Рамазанов, А.В. Сергієнко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2016. – №3(59). – С. 64-73.
17. Zeijl-Rozema, A. (2011) Comparing region-specific sustainability assessments through indicator systems: Feasible or not? Ecological Economics, 70, 475-486.
18. Volyk, S.V. (2012), "Improvement of mechanisms sustainable development of regions of Ukraine as a key to state stability", Derzhava ta rehiony (Ser. "Derzhavne upravlinnia"), vol. 2, pp. 145–149.
19. Ivanchenko, O.V. (2009), "The flaws and contradictions policy of state regulation of social and economic developmentof regions", Derzhava ta rehiony (Ser. "Derzhavne upravlinnia"), vol. 4, pp. 160–163.
20. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: [монографія] / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. - Донецьк, 2006. - 408 с

Рецензент статті
д.т.н., д.е.н., проф. Рамазанов С.К.

Стаття рекомендована до
публікації 23.06.2017 р.